

O MEDIÁLNÍ CIVILIZACI

Karel Hvížďala

Kultura je chápána jako něco, co chrání pevné hodnoty a co produkuje autority. Je zárukou integrity a kontinuity života a je obrácena do minulosti. Kulturu postupně vytěsňuje technická civilizace, která je zase spojena s technologickými inovacemi, se změnami podmínek a se sociálním pokrokem. Je obrácena do budoucnosti. Nyní filozofové hovoří o mediální civilizaci, která je postavena především na rozvoji nových technologií, jež vytvářejí nové sítě vztahů a samy určují společenské struktury. Jsou obráceny jen k danému okamžiku, k přítomnosti. Otázka zní: Jaké změny vyvolá tento další civilizační posun?

PRVNÍ ZMĚNA

V mediální civilizaci je všechno jenom hra. Informace a fakta slouží jen jako figurky ke hře. Člověče, nezlob se a dřív, než konstelaci, k níž hra dospěje, někdo analyzuje, je rozmetána a hrací plochu ovládá nová hra. Pracuje se s principem, který neustále odvádí pozornost od všeho tíživého, strnulého či neměnného, nebo naopak pohled na hrůzy tak zmnožuje, že je už člověk vnímá rovněž jako hru: stanou se kýčem. To platí i o válkách a katastrofách.

Mediální svět definitivně rozbíjí hranice mezi vážným, vědeckým, tragédií a jarmarkem, povrchně exhibicionistickým, laškovně hravým a drbem či pomluvou.

Média už nelze chápat pouze jako prostředky technické civilizace, které slouží sociálnímu pokroku a jež produkují energii vytvářející sociální dynamiku společnosti, jak tomu bylo donedávna, ale stala se prostředkem, jenž konstituuje univerzální obraz světa. Většinu skutečností známe už jen z médií a díky tomu nám média vnucují i postoje, chování, způsob myšlení, cíle atd. A to platí i tehdy, když s nimi zásadně nesouhlasíme. Jsme jejich konzumenty, i když je neposloucháme, sekundárně, nepřímou, protože ovlivňují reakce jiných, na něž my už reagovat musíme. Mediální obraz světa je tedy agresivní, nezávazný a zároveň laškovný, jak nám to u nás předvádí Nova.

DRUHÁ ZMĚNA

Transcendence je nahrazena nekonečným množstvím dílčích informací. Místo soustředěného duchovního přesahu jsme zahlceni novými podněty, impulsy, jež se však nejčastěji vždy nějak vztahují i k samotnému médiu. Proto filozofové začínají hovořit o medialitě, která je úplně jinou skutečností než objektivita. Staré schéma a obavy o odcizení subjektu v cizím světě třeba technických objektů už přestávají platit. Tato změna nás pak nutí k tomu, abychom začali uvažovat o medialitě jako o formě přenosu, a tam starý vztah mezi subjektem a objektem neplatí, je třeba se zaměřit na novou dimenzi skutečnosti. Mediální svět se prezentuje neustálým tokem událostí, informací, obrazů a zpráv, ale není nasměrován k poznání pravdy (průzkumy jsou často dělány náhodně a na nedostatečném počtu respondentů), nehledá odvrácenou tvář skutečnosti, nesnaží se ji doplnit. Větší význam než odkrytí pravého má pro medialitu nalezení jiného. Hlavní je změna.

Jenže jakmile nevěříme v existenci pravdy a pravdivých hodnot, je možné všechny informace začít používat zcela nahodile a libovolně. Čím víc máme informací, tím víc můžeme zpochybnit jakékoliv dobro či zlo, viz spory v roce 2007 kolem oteplování zeměkoule.

TŘETÍ ZMĚNA

Mediální civilizace zrušila authority, které mohly fungovat jen ve společnosti, v níž se většina shodla na nějaké pravdě. Víra v obecně uznávané pravdy propůjčovala lidem sílu k překonávání vlastních nejistot a dodávala okolnímu světu řád. Mediální civilizace nezná absolutní pravdy a je fascinována jen jinakostí a pohybem. Už ani nic nebouráme, jen nahrazujeme novým. Jsme svědky nepřetržitého dynamického proudu kusých informací. Už nejde o to, prohloubit své vědění, ale být nastaven tak, abych mohl přijmout pomocí nových technologií nové pohledy, nové obrazy, novou artikulaci světa. Už nemusím ničemu rozumět, stačí, že se dívám.

Média v mediální civilizaci se vyvíjejí jako autonomní systémy po dle vlastní logiky, jsou ve svém vývoji nepředvídatelná, nelze je již ovládnout a považovat za služebné nástroje, už neslouží ani svým vlastníkům. Odborníci říkají, že nejsou zakalkulovatelná, kontrolovatelná a ovladatelná. Zásadně nejsou něčím, co je k dispozici, neboť sama média vytvářejí a diktují podmínky a stanovují požadavky, jak je možné s nimi pracovat, jak do nich vstupovat.

Média, stejně jako předtím věda, se vyvázala z přirozené ukotvenosti ve světě, jenž nás obklopuje, a pracují pouze se světem simulovaným (Baudrillard).

ČTVRTÁ ZMĚNA

Mediální civilizace zbavila člověka odpovědnosti. Nikoho k ničemu nezavazuje, poskytuje pouze prostor ke svobodnému uplatnění zálib, zvědavosti i umanutosti či pouhému zabítí času. Nabízí sice nekonečnou řadu informací, ale zároveň nikoho k ničemu nenutí. Vědci dokonce tvrdí, že mediální kultura nemá nic společného s etikou a s morálkou, protože se rozpadla hierarchie hodnot. Tyto pojmy již v mediální civilizaci ztratily obsah, na němž stála díla tzv. vysoké kultury, která několik set let pracovala pouze s uzavřeným a uznávaným systémem hodnot. Zatímco vysoká kultura hodnoty prohlubovala, mediální kultura se jen rozpíná, expanduje, sviští rychlostí světla a my jsme fascinováni akcelerací, s níž se tak děje, místo hloubkou zážitku, dobrodružstvím objevování, jako tomu bylo dříve.

Síla médií na začátku 21. století pramení z totálního zničení hodnotové škály, proto se úplně vytratil rozdíl mezi vysokou a nízkou kulturou, mezi uměním a kýčem. Média se nezajímají o to, co bylo, ani o to, co bude, nenesou poselství, neobracejí ani pozornost k tomu, co je mimo ně, nacházejí uspokojení pouze sama v sobě. Hvězdou na pár vteřin, jak už předpověděl kdysi Andy Warhol, může být každý a Karel Gott může být uctíván i jako malíř, i když ještě před patnácti lety by jeho výtvořiny nikdo soudný nemohl brát vážně.

PÁTÁ ZMĚNA

Symbolem mediální civilizace je fragment. Fragmentarizaci mediální krajiny předcházeli fakt, že jsme se ocitli v situaci, kdy máme v každém oboru lidské činnosti nesrovnatelně více informací, než kolik můžeme a jsme schopni (nejen my, ale i špičkoví vědci) i pomocí nejmodernější techniky zpracovat. Důsledek: rozdíl mezi virtuálním a reálným světem se setřel (viz Bienále v Benátkách 2007). Protože každá virtuální realita je jen částečnou

výpovědí o světě, tak ani žádný fragment nikdy nemůže vypovědět o dané skutečnosti všechno.

Jsme svědky produkce trvalého procesu plného nových a nečekaných kontextů (Václav Bělohradský hovoří o tsunami informací), přičemž informační systémy mají dle odborníků stejnou povahu jako racionální operace, o nichž platí, že mají nekonečně možností. Takto vzniklý obraz v mediální civilizaci je nesrovnatelně bohatší než realita, která nás obklopuje, a díky tomu pojem reality v tradičním slova smyslu ztrácí na významu. I simulakry vypovídají o nějakém torzu či fragmentu reality, nebo alespoň, jak říkají filozofové, vyjadřují stesk po realitě.

Filozofové jako Vilém Flusser či Paul Virilio hovoří o tom, že medialita je fragmentární artikulací světa, která je nepřevoditelná do jednoho obrazu už i proto, že její součástí je neustálý pohyb. A to je přesně to, co politikům, jako je třeba Jiří Paroubek, tak vadí. Bouřit se ale proti tomuto vývoji a snažit se ho nějak ovládnout je pošetilá snaha.

ŠESTÁ ZMĚNA

V mediální civilizaci ztrácí člověk centrální místo. Mediální civilizace je de facto civilizací elektronických médií. V jejím centru je místo člověka civilizace sama. Vnímání této civilizace je možné už výhradně pomocí elektronických médií. Média, jak říkal již McLuhan, sama určují rámec a formu šíření informací, jsou sama zprávou, jenže nic neodhalují ani neskrývají, pouze ozařují, ukazují na lidi a věci, interpretace je nezajímá, na ni při stále vzrůstající dynamice pohybu není čas. Interpretace je nahrazena jen dráždivým punktuálním míněním.

Taková média jsou již zcela neosobní, nejsou ani subjektem, nemají vlastní vůli, nic se nesnaží sdělovat ani nechtějí provokovat, nemají ambice hrozit a varovat, pouze chtějí něco neustále a rychle předvádět, a tím zabraňují pokusům dohodnout se na nějaké podstatě.

Otázky o povrchnosti už neplatí, protože pocházejí z předmediální civilizace. Medialita se pohybuje jiným směrem.

SEDMÁ ZMĚNA

Mediální civilizace vyžaduje myslet jinak, což znamená opustit dosavadní souřadnice, v nichž jsme se zatím pokoušeli myslet jen staré věci jinak, ale přitom jsme mysleli de facto stejně. Nyní je třeba vzniklou situaci nově artikulovat, s některými pojmy se úplně rozloučit, jiným vrátit původní pevný obsah a jiné vytvořit, přijmout nové souřadnice, myslet čtyřrozměrně, zakalkulovat rychlost jako další rozměr. Medialitu zatím nejsme schopni myslet a jen ji popisujeme starými výrazy v rámci staré myšlenkové struktury, již ona sama zbourala, protože se vyvázala ze staré kontinuity. Nemá řád, centrum ani periférii. Svět se změnil natolik, že je starými prostředky neuchopitelný, a my na něj jen zíráme, nebo se tváříme, že neexistuje, či meleme zatvrzele stále svou starou písničku.

Artikulačním médiem už není víra (která určovala závazný vztah k symbolům), člověk (jehož cena stála nejvyšší) ani technika (jež zaručovala pokrok), ale sama medialita, která je právě čtyřrozměrná. To mění sociální vztahy ve společnosti, neboť identita a integrita jsou zničeny přívalem obrazů, vztahy se rozpadají a lze do nich vstupovat jen na chvíli, pěstovat je na dálku, snadno, a dokonce jen částí osobnosti. Anonymita díky tomu ztrácí svou úzkost. Navíc medialita od nikoho nevyžaduje kreativitu a autentičnost, spokojuje se jen s pohodlným

napojením na síť. Stačí se dívat, být při tom, když jsou události na síti, ne když se událost děje.

ZÁVĚREM

Jestli je tento vývoj dobrý, nebo špatný, je těžké říci, protože již sama tato otázka patří do starého systému myšlení: kategorie, které používá, již neplatí. V zahraničí najdeme v zásadě dvě skupiny filozofů, jedna upozorňuje na nebezpečí, varuje a druhá v medialitě, byť třeba trochu rozpačitě, spatřuje výzvu k dynamičtějšímu popisu světa s nekonečně proměnlivým obrazem. K těm patří do jisté míry i náš filozof Ivan Múcha.

Jedno je ale, zdá se, jisté: co se do fragmentárnosti nevejde, co ji přesahuje, co je příliš komplikované a sofistické, z mediálního provozu čím dál častěji mizí. Medialita to vytlačí. I prestižní rozhlasové stanice začaly rušit oddělení rozhlasových her a naposled Dánský rozhlas, který byl znám vysoce kvalitními dokumentárními pořady, v létě roku 2007 ohlásil zrušení redakce dokumentární tvorby a příběhů, a to přesto, že příběh dle průzkumů je stále pro posluchače velice přitažlivý.

Radikální nebezpečí v mediální civilizaci spatřuje například Paul Virilio (či Ulrich Wickert a další), který tvrdí: „Nehoda je událostí, pokrok je katastrofou a panika je reakcí mas ve věku masového individualismu ... Už žijeme jen ve svobodě emocí. Zánik světa nemůže být konceptem pro budoucnost. Jen návrat k jakékoliv transcendentnosti může lidem vrátit naději.“

Otázka je, jestli od Friedricha Nietzsche, který Boha pohřbil, a tudíž ho zbavil výhrůžné kapacity, je něco takového možné a jestli vůbec člověk, obklopen medialitou, vyvázaný ze starých vazeb, naději potřebuje, jestli mu nestačí změna. Za této situace je návrat transcendence stejně málo pravděpodobný, jako že se naučíme v brzké době jinak myslet i sami sebe a že získáme čtyřrozměrnou představivost, když i pro pochopení nekonečna sestupujeme do dvojrozměrné dimenze (Jiří Grygar). Medialita s námi hraje hru, jejíž pravidla neznáme a nejsme schopni zatím ani pochopit. Dříve vždy vědomí předcházelo výrazu, nyní je tomu poprvé naopak. Rastr výrazu (fragment) je dán předem, a ještě je v neustálém pohybu. Co se nehýbe (jako například noviny a časopisy), připomíná prošloé zboží. Skutečné ohrožení by přišlo ale nejspíš až tehdy, kdybychom ztratili schopnost klást nebezpečné otázky.

[Reflex 39/2007](#)